

Маја Аћимовић

macimovic@bfspc.bg.ac.rs

Универзитет у Београду – Православни богословски факултет

Љиљана Башић

ljiljana.basic@nb.rs

Народна библиотека Србије

УДК 027.7(497.11)

DOI 10.7251/BSCSR2310262A

ПОСВЕТЕ У ЛИЧНИМ БИБЛИОТЕКАМА ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА

Сажетак: Фонд Библиотеке Православног богословског факултета настао је на поклоњеним књигама из личних библиотека професора овог Факултета и других библиофила који су му завештали своје збирке. На тај начин, омогућено је образовање теолога и створена је заоставштина која и данас има културни и библиографски значај. Посебна вредност личних библиотека су и посвете које су легаторима писали, пре свих других, аутори дариваних књига. У њима се често налазе „скривени” трагови о личним односима, социјалном контексту, историјским чињеницама.

У нашој научној и стручној литератури посвете се не користе често као извор информација, упркос томе што су оне аутентичан извор. Настојећи да укажемо на њихов значај, у раду смо анализирали садржај изабраних посвета из личних библиотека академика Драгутина Анастасијевића и професора: Душана Глумца, Велимира Хаџи Арсића, Лазара Мирковића, Јордана Илића, Радмила Вучића, Милоша Ердељана и Радивоја Јосића. Већина посвета потврђује њихов значај у тадашњем и у историјском времену, али и открива одређене емотивне, личне и социјалне прилике које завређују дубља истраживања.

У укупном фонду завештаних библиотека је велики број посвета које би методолошки, библиографски и предметно требало обрадити и обелоданити како би биле доступне заинтересованима, посебно научницима. Кроз посвете се лако и упечатљиво прати духовно и културно наслеђе, а у овом раду види се духовни континуитет и интелектуална повезаност професора Православног богословског факултета Радмила Вучића, Амфилохија Радовића и Димитрија Калезића, као и утицај академика Драгутина Анастасијевића на

утемељење Византологије у нашем научном животу. Из других посвета наслућују се различите врсте веза у личним односима, али и у ширем друштвеном и културном контексту. Неке од њих указују на дубину интелектуалне и личне повезаности дародавца и легатора, попут оне коју су деценијама неговали Јустин Поповић и Велимир Хаџи Арсић или утицаја и поштовања које су професори Богословског факултета имали међу студентима. На тим нитима, које су деценијама скривене у необрађеним легатима и библиотекама целинама, могуће је трагати за непознатим информацијама из наше културне и духовне историје.

Један од закључака који се намеће из увида у део ове грађе је то да је већина легатора разумевала историјски значај библиотека које су завештавали. У тестаментима су јасно наводили да је Православни богословски факултет као духовно и просветно стециште погодно место за чување њихових пажљиво формираних библиотека. Многи од њих су, још за живота, личне библиотеке отворили за кориснике. У савременом добу те библиотеке јесу драгоцен извор богословја и историчарима, али њихов пун библиографски значај није искоришћен. Управо су посвете записане у многим књигама могућност за нова истраживања о националној историји и везама са савременицима у другим земљама у којима су легатори школовани, радили или одржавали личне и професионалне везе.

Овим радом настојимо да скренемо пажњу на овај део скривене културне баштине и научних изворишта. Уверени да се хуманистика заснива на мноштву међусобно повезаних, добро истражених и утемељених података, указујемо на посвете у књигама које чувају легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета.

Кључне речи: Православни богословски факултет, легати, библиотеке целине, посвете.

Личне библиотеке похрањене на Православном богословском факултету дароване су од власника или њихових наследника. С једне стране то указује на углед Факултета, а са друге стране на потребу дародавца да приватне збирке завештају потомцима и учине их јавним добром.

Богате збирке већином су оставили бивши професори овог Факултета, али и они који су на посредан начин били везани за њега, попут Велимира Хаџи Арсића, професора Карловачке богословије. На основу садржаја неких њихових тестамената, можемо закључити да су збирке завештали како би помогли и

утемељили библиотеку Православног богословског факултета. Поучени личним искуством отежане набавке литературе за научно усавршавање, нарочито с почетка 20. века, свесни значаја ретке и скупе грађе, професори факултета разумели су потребу за специфичном и стручном грађом неопходном студентима и професорима, али и будућим истраживачима. То је био један од кључних момената приликом одлуке да своје библиотеке оставе у наслеђе Факултету.

Завештане личне библиотеке утемељиле су Библиотеку Православног богословског факултета. Данас се на Факултету чувају као засебне целине осам легата и пет библиотека целина: академик Драгутина Анастасијевића и професора: Јордана Илића, Душана Глумца, Лазара Мирковића, Ђоке Слијпчевића, Радивоја Јосића, Живана Маринковића, Велимира Хаџи Арсића, Милоша Ердељана, Сергија Троицког, Димитрија Димитријевића, Радмила Вучића и Драгића Пешића.

Многе поклоњене библиотеке нису сачуване као јединствене целине иако су као такве поклоњене Библиотеци. Један од најважнијих разлога је што није била установљена пракса засебног пописивања садржаја дариваних библиотека. То доказују бројне публикације са посветама које нам указују на припадност некој од личних библиотека, а које су утопљене у општи фонд јер их није било могуће припојити одговарајућој целини.

Пракса пописивања дариваних библиотека уведена је након пописа публикација легата Драгутина Анастасијевића, чиме је омогућен увид како у број и врсте поклоњених публикација у личним библиотекама, тако и у њихов садржински део, што је гарантовало неотуђивост публикација од целине дариване личне библиотеке.

У циљу промовисања посебних збирки Библиотеке и потребе да се фонд приближи широј јавности, намера је да се штампају појединачне монографије за сваку збирку у оквиру едиције *Легати и библиотеке целине Православног богословског факултета*. Почетак реализације ове идеје је

монографија *Легат академика Драгутина Анастасијевића*,¹ која поред биографских података о легатору, садржи библиографију радова и биобиблиографију Драгутина Анастасијевића, као и каталог публикација садржаних у легату. Други вид промовисања ових збирки су изложбе о легатима и њиховим дародавцима. У ту сврху приређена је изложба *Заоставитина за будућност – легат Драгутина Анастасијевића*, која је пропраћена каталогом под истим називом,² а поводом стогодишњице Православног богословског факултета.

О садржају легата и библиотека целина, први пут је писано у раду „Легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду”³ који је саопштен 2017. године на Међународној конференцији у Народној библиотеци Србије.

У овом прилогу, са циљем даљег промовисања фонда, бавићемо се посветама у посебним збиркама, у књигама које су писали аутори или лица на посредан начин повезана са књигом у знак поштовања и уважавања личности којој су књигу даривали. Значај посвета, међутим, често је шири од сазнања о односу између дародавца и примаоца књиге-поклона, јер се из њих стичу и друге важне биографске и друштвене информације које могу бити водиле за даља истраживања и продубљивања знања о појавама, времену и догађајима у којем су живели.

¹ Маја Аћимовић и Зоран Ранковић, *Легат академика Драгутина Анастасијевића* (Београд: Православни богословски факултет, 2021). (у штампи)

² Маја М. Аћимовић и Љиљана Н. Башић, *Заоставитина за будућност – легат Драгутина Анастасијевића* (Београд: Православни богословски факултет, 2021).

³ Љиљана Башић и Маја Аћимовић, „Легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду”, у *Посебне збирке у контексту заштите културног наслеђа и као подстицај културног развоја: зборник радова са међународне конференције Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије, Београд, 2–4. октобар 2017*, ур. Маша Милорадовић и Дејан Вукићевић (Београд: Народна библиотека Србије, 2019), 467–483.

Личним библиотекама с већим бројем књига са посветом припада библиотека Велимира Хаџи Арсића (1892–1986), професора Психологије и Хришћанске етике Карловачке богословије, које је добијао од својих ђака, пријатеља, колега. Посебно су занимљиве оне с посветама које му је писао отац Јустин Поповић. О њиховом дубоком и искреном пријатељству сведоче речи посветâ, „Поклон од „другара”, децембар 1974. г. Бгд.”, написане Поповићевом руком на страницама књиге *Православна црква и Екуменизам*,⁴ и „Врлом и драгом у Господу другару Вељи и његовима на небоземно молитвено сећање, на Св. Олимпијаду, 1978. Ман. Св. Ђелије, Архи. Јустин (=Благоје)”, у књизи *Догматика Православне цркве III*.⁵

О њиховом великом пријатељству, на необичан начин, сведочи и посвета упућена обојици од стране др Ђорђа Тасића, аутора књиге *Савремени политички системи и схватања о држави*,⁶ „Драгом Јустину и Вељи, Ђока”. Очигледно је да их савременици, попут професора Тасића, нису раздвајали ни у посветама.

Њихово пријатељство датира из детињства, а продубљује се када Хаџи Арсић добија прво намештење, професуру у Карловачкој богословији Светог Саве, где је службовао и његов друг Јустин Поповић. Заједно су 1922. године покренули часопис *Хришћански живот*. Њихови коментари из рубрике „Са уредничког стола”, познати по оштрој критици негативних појава у цркви, довели су до њиховог премештања у Богословију у Битољу. Као истомишљеници, доследни својим ставовима, већ 1935. године у Скопљу покрећу *Хришћанско дело*, часопис за хришћанску културу и хришћански живот, који је суштински био наставак

⁴ Јустин Поповић, *Православна црква и Екуменизам* (Солун: Манастир Хиландар, Света Гора, 1974) (сигн. 114)

⁵ Јустин Поповић, *Догматика Православне цркве III* (Ваљево: Манастир „Ђелије”, 1978) (сигн. 898)

⁶ Ђорђе Тасић, *Савремени политички системи и схватања о држави* (Београд: Коларчев народни универзитет, 1936) (сигн. 62).

Хршићанског живота, забрањеног после пет година излажења.

Значајна по броју публикација са посветом, библиотека професора Хаџи Арсића је извориште информација и о другим људима и догађајима тога доба. Премда оштар критичар негативних појава у друштву и цркви, Хаџи Арсић је био духовит човек, омиљен у друштву. Према речима бившег ученика Љубомира Иванчевића, професор Арсић као енглески ђак, „[...] је много полагао на спољашњи изглед. Био је високог раста, коштуњав. Носио је одела најскупоценијих штофова шивена по последњој моди. У складу са бојом одела носио је и обућу. Но, највише ми је остао у сећању његов шешир и кишобран [...] Из Енглеске је пренео навику да свакога свога ученика ословљава са „ви”, а не „ти”. Тако опремљен подсећао је на људе енглеског острвља, па су га ученици звали међу собом енглеским именом – Џемс”.⁷ Ово сведочење показује са каквим уважавањем је професор Хаџи Арсић приступао студентима постављајући их као будуће академске грађане себи равнима. Отуда не изненађује број посвета бивших ђака, међу њима и аутора дела упућених драгом професору. Тако налазимо посвете од бившег ђака Милисава Д. Протића, аутора поклоњених књига *Покајање и исповест*,⁸ с посветом, „Моме драгом професору Г-ну Велимиру Хаџи-Арсићу као плод његових предавања из Моралног богословља у Битољској богословији – мали узврат од ђака проте Милисава Д. Протића пароха београдског и уредника Православља” и *Читанка о Манастиру светог Стефана у Сланцима*,⁹ с посветом, „Драгом професору Г-ну Велимиру Хаџи-Арсићу – искрено признање у сочиненија, захвалан ђак”.

Посвету „Особито поштованом и срцу ми драгом

⁷ Љубомир Иванчевић, „Њих тројица (сећања)”, *Глас цркве: орган свеиџенства Епархије шабачке* бр. 3 (1987): 44.

⁸ Милисав Д. Протић, *Покајање и исповест* (Београд: Православље, [1973]) (сигн. 132)

⁹ Милисав Д. Протић, *Читанка о Манастиру светог Стефана у Сланцима: Метоха хиландарског* (Београд: Православље, 1972) (сигн. 128)

професору господину Велимиру Х. Арсићу, Петар В. Гагулић, 10. март 1980”, налазимо у књизи *У Сићевачкој клисури цркве и манастири*,¹⁰ чији је аутор дародавац, и „Своме драгом професору г. Велимиру Т. Арсићу у знак искреног поштовања, Писац б. 4. 1970. год. Бешка”, у књизи *Грешне душе*,¹¹ аутора и дародавца Саве Ж. Банковића. Ови примери потврђују приврженост и искрену захвалност бивших ђака професору Хаџи Арсићу.

Уживао је углед међу колегама и наклоност савременика. На то указују посвете проф. Радмила Вучића у сепарату *Шта је филозофија?*¹² „Господину Велимиру Хаџи-Арсићу, професору, службенику велике истине Христове – Радмило Вучић”, и у сепарату *Онтолошки доказ за постојање Апсолута*¹³ у преводу Радмила Вучића, „Г-ну Велимиру Хаџи-Арсићу, уз израз поштовања и пријатељства – Радмило Вучић Бг. 10. 11. 81.”

Др Недељко Кангрга написао је посвету „Веома драгом и цењеном Господину професору Велимиру Хаџи-Арсићу у знак поштовања и оданости – Хаџи-Недељко Кангрга, 21. IX. 1979 г.” у својој књизи *Што је од Бога слађе је од меда*.¹⁴

Значајно је истаћи већ поменути библиотеку професора предмета византологије и грчког језика на Православном богословском факултету, Драгутина Анастасијевића (1877–1950). С обзиром на то да су његова лична библиотека и Семинарска библиотека коју је формирао на Катедри за византологију Филозофског факултета, уништене у балканским ратовима и током Првог светског рата, не постоје информације о посветама које су му у то време упућивали

¹⁰ Петар В. Гагулић, *У Сићевачкој клисури цркве и манастири* (Ниш: Манастир Ваведње Свете Богородице, 1979) (сигн. 125)

¹¹ Сава Ж. Банковић, *Грешне душе* ([Б.м. : б.и.], 1968) (сигн. 126)

¹² Радмило Вучић, „Шта је филозофија?”, *Богословље* св. 1–2 (1979): 23–70. (сигн. 51)

¹³ Бранислав Петронијевић, „Онтолошки доказ за постојање Апсолута”, *Богословље* св. 1–2 (1975): 29–52. (сигн. 52)

¹⁴ Хаџи Недељко Кангрга, *Што је од Бога слађе је од меда* (Краљево: Манастир Жича, 1979) (сигн. 341)

дародавци. У обновљеној библиотеци Драгутина Анастасијевића затичемо посвете аутора публикација, међу којима су најчешће сепарати који су штампани након међународних конференција византолога, а чији су аутори Анастасијевићеве колеге, учесници конгреса из различитих земаља. Међу значајним личностима појављују се имена попут Аугуста Хајзенберга чувеног немачког византолога, Пола Кречмера аустријског византолога, Габријела Мија француског византолога, који су посвете упућивали професору Анастасијевићу на матерњем језику.

У личној библиотеци Душана Глумца (1899–1980), професора Старога завета и Старојеврејског језика на Православном богословском факултету, који је претежно куповао књиге за своју збирку, налазимо у појединим књигама, уместо посвета, рачуне који указују на цену и место набавке.¹⁵ Значајно је напоменути да је професор Глумац у књигама чувао исечке новина о новооткривеним сазнањима из археологије, као и о темама из старог века. Међу сачуваним чланцима су и они о тек пронађеним мумијама¹⁶ и о откривеним остацима Коптске цркве из 16. века,¹⁷ као и чланак из стране штампе о смрти и загробном животу у Старом завету.¹⁸ Ови чланци, сачувани међу корицама књига из Глумчеве библиотеке, указују на његова интересовања, изворе сазнања, начин истраживања, али и на дух његовог доба. Отуда, област интересовања власника личних библиотека била је често повод за даривање књига с поветом. У Глумчевој библиотеци, у којој су књиге из археологије и о старом веку, налазимо на посвету у књизи *Toetanchamon*¹⁹ у којој пише: „Моме драгом дубокопоштованом професору Dr.

¹⁵ Тако у књизи, Kazimierz Michalowski, *Karnak*, (Wien, Munchen, 1970) (сигн. 16), налазимо рачун издат 27. августа 1971. године о куповини дате књиге.

¹⁶ „Мумија од пре 5.000 година”, *Политика*, 23. јул 1971, 14. (сигн. 14)

¹⁷ „Коптска црква стара 16 векова”, *Борба*, 10. фебруар 1963, 5. (сигн. 15)

¹⁸ Victor Maag, „Tod und Jenseitsnach dem Alten testament”, *Literatur und Kunst*, 7. December 1957, 17. (сигн. 1)

¹⁹ Christiane Desroches-Noblecourt, *Toetanchamon* (Amsterdam, 1953) (сигн. 17)

Душану Глумцу од његовог студента Нине Кирсанове (15. 1. 1965.)”. Посвете овакве врсте указују на поштовање дародавца према личности онога којем књигу поклањају, али исказују и лично интересовање и опредељење дародавца за одређену тему или појаву којом се прималац поклона бавио.

Повод за поклањање књига су и стечена пријатељства. Тако професор Бранко Гавела, управник Одељења за археологију на Филозофском факултету, поклања Душану Глумцу своју књигу *Историја уметности античке Грчке*.²⁰ Ова чињеница има значаја јер указује на социјалне и колегијалне односе које је професор Глумац развијао након што је 1952. године са Богословског факултета прешао да предаје на Филозофском факултету Универзитета у Београду, на тада основану Катедру за археологију.

Иако лична библиотека Душана Глумца садржи мањи број књига с посветом, оне нам омогућавају да стекнемо ближа сазнања о сарадњи, али и пријатељству Душана Глумца с Душаном Штрбцем, Леонтијем Павловићем и Ђорђем Сп. Радојичићем. У књизи *Удружење православног свештенства Југославије: 1889–1969: споменица поводом 80-годишњице свештеничког удружења*²¹ налазимо посвету Душана Штрбца: „Професору др Душану Глумцу за успомену уз знак захвалности на плодној сарадњи, уредник Душан Штрбац, Београд, 10. VIII 1971.” Леонтије Павловић, као аутор, поклонио му је две књиге, *Култови лица код Срба и Македонаца: (историјско-етнографска расправа)*,²² с посветом „Поштованом професору д-ру Душану Глумцу захвални Леонтије Павловић, Смедерево 14/XI 64.” и књигу

²⁰ Branko Gavella, *Istorija umetnosti antičke Grčke* (Beograd: Naučna knjiga, 1969) (сигн. 4)

²¹ Душан Н. Штрбац, ур. *Удружење православног свештенства Југославије: 1889–1969: споменица поводом 80-годишњице свештеничког удружења* (Београд: Издање Главног савеза удруженог православног свештенства Југославије, 1969) (сигн. 207)

²² Леонтије Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца: (историјско-етнографска расправа)*(Смедерево: Народни музеј, 1965) (сигн. 209)

Музеј и споменици културе Смедерева,²³ с посветом „Проф. Душану Глумцу у знак пажње, Леонтије Павловић, Смедерево 7. XII 72”. Ђорђе Сп. Радојичић, поклања му књигу коју је приредио, *Антологија старе српске књижевности : (XI–VIII века)*, упућујући му посвету „Г. проф. др Душану Глумцу у знак пријатељске пажње и захвалности, Ђорђе Сп. Радојичић”.²⁴

Ове посвете нам употпуњују слику о колегијалности Душана Глумца, о његовој спремности на сарадњу, али и у пружању стручне помоћи колегама у њиховом истраживачком раду.

Душан Глумац је неговао пријатељске односе и са духовним лицима. Најупечатљивији примери таквих односа су посвете захумско-херцеговачког епископа Тихона и Јустина Поповића. Тако у књизи *Мостар и његова Српска православна општина*²⁵ налазимо посвету „Господину Дру Душану Глумцу, професору Универзитета, Београд. За успомену с благословом, Тихон” и у књизи Јустина Поповића *Догматика Православне цркве I*,²⁶ посвету „Своме врло драгом пријатељу Душану Глумцу на спомен, Писац, На Св. Саву 1935. г.”.

Попут уваженог професора Хаџи Арсића, велику наклоност и поштовање ђака уживао је и професор Јордан Илић (1883–1950). Сразмерно садржински богатој личној библиотеци професора Педагогике и Хришћанске социологије на Православном богословском факултету налази се велики број књига са посветама. Оне нам указују на превазилажење формалног односа професор-студент. Речи захвалности откривају дубоку посвећеност професора раду студената и њиховом даљем академском напредовању. Отуда посвета

²³ Леонтије Павловић, *Музеј и споменици културе Смедерева* (Смедерево: Музеј у Смедереву, 1972) (сигн. 210)

²⁴ Ђорђе, Сп. Радојичић, прев., прир., *Антологија старе српске књижевности: (XI–VIII века)* (Београд: Nolit, 1960) (сигн. 568)

²⁵ Владимир Ђоровић, *Мостар и његова Српска православна општина* (Београд: Издање Српске православне општине Мостар, 1933) (сигн. 1192)

²⁶ Јустин Поповић, *Догматика Православне цркве I* (Београд: Књижарница Радомира Д. Ђуковића, 1932) (сигн. 898)

„Уваженом професору Универзитета: Господину Д-р. Јордану Илићу, у знак особитог поштовања, Рајко Ст. Мићић, 10–X–1940 г. Београд” у књизи *Животни пут једног просветног радника*,²⁷ као и посвета у књизи *Механичке социјалне теорије и хришћанска социологија*,²⁸ професора Мирослава Војиновића, бившег студента, „Г-ну Јордану П. Илићу, проф. Универзитета у знак ученичке захвалности и поштовања, Писац”.

Професор Јордан Илић живео је сам потпуно посвећен науци, развијао је искрена пријатељства са колегама кроз сарадњу и узајамно уважавање. Међу њима налазе се имена познатих професора Лазара Мирковића, Ђоке Слијепчевића, Милоша Ердељана, Атанасија Поповића... Ови аутори књига су поклањали своја дела као потврду пијетета према професору Јордану Илићу. „Колеги Др. Јордану Илићу у поштовању, Л. Мирковић”, посвећује своју књигу *Мирослављево еванђеље*,²⁹ Ђока Слијепчевић пише посвету „Господину Др Јордану Илићу, проф. Универзитета у знак поштовања, Др Ђ. Слијепчевић”, у књизи *Укидање Пећке патријаршије 1766*.³⁰ И колега Милош Ердељан у својој књизи *Одељци о Слузи господњем*³¹ наводи посвету „Свом драгом професору Господину Др-у Јордану Илићу, ред. Проф. Универзитета у знак дубоког поштовања, Писац, Београд; фебр. 1941.”, као и колега Атанасије Поповић топлим речима попут „Своме драгом и искреном другу Др Јордану П. Илићу, професору Универзитета, у знак искреног пријатељства и другарске љубави, Писац, 16–X–1938 г. Б.”, посвећује књигу

²⁷ Рајко Ст. Мићић, *Животни пут једног просветног радника* (Београд : „Соко”, 1940) (сигн. 816)

²⁸ Мирослав Војиновић, *Механичке социјалне теорије и хришћанска социологија* (Ниш: [б.и.], 1940) (сигн. 829)

²⁹ Др Лазар Мирковић, *Мирослављево еванђеље* (Београд: Научна књига, 1950) (сигн. 1670)

³⁰ Ђока Слијепчевић, „Укидање Пећке патријаршије 1766”, *Богословље св.* 3–4 (1938): 250–307. (сигн. 222)

³¹ Милош Ердељан, *Одељци о слузи Господњем: у Ис.* 40–55 (Београд: Богословски факултет СПЦ, 1941) (сигн. 496)

*Морални закон.*³²

Необична је случајност да се у легату нађе књига брата Јордана Илића, његовог имењака, доктора теологије, који је добио на поклон књигу *Циљ хришћанског живота или суштина хришћанства*³³ са посветом преводиоца, епископа Николаја Велимировића, „Протојереју Јордану Илићу др-у теологије у знак другарске љубави. Преводилац”. Како је књига доспела у легат професора Јордана Илића, посвећена његовом брату од стрица, остаје непознато. Необично је и то да је у збирку Јордана Илића доспео поклон након његове смрти. Наиме, књигу *Религиски педагог Др. Јордан П. Илић* из 1951. године, поклонио је аутор Чедомир Драшковић са жељом да књига буде део Илићевог легата.

Значајан легат на Православном богословском факултету је и легат Лазара Мирковића (1885–1968), литургичара, проучаваоца средњовековне културе, уметности и теологије. Био је тих, скроман и посвећен науци. Важно је истаћи да се у његовом легату налазе бројне књиге са посветом старијег колеге проф. Владимира Р. Петковића, који му је помогао у научном раду и професионалном напредовању. Он је пресудно утицао, по речима самог Мирковића,³⁴ на његово интересовање за црквену уметност и старине. У књизи *Манастир Каленић*, аутор Владимир Р. Петковић пише „Господину Др Лазару Мирковићу, проф. Универзитета у знак поштовања, Вл. Петковић, 27. IV 1927, Б.”.³⁵ На његову посвету наилазимо и у књизи *Манастир Студеница*³⁶ чији је

³² Атанасије М. Поповић, *Морални закон* (Београд: „Соко”, 1938) (сигн. 308)

³³ Свети Серафим Саровски, *Циљ хришћанског живота или суштина хришћанства* (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1924) (сигн. 1429)

³⁴ Славица Јурић, *Лазар Мирковић и стара српска књижевност* (Београд: Висока школа – Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију, 2014), 313.

³⁵ Влад. Р. Петковић и Жарко Татић, *Манастир Каленић* (Вршац: Светлотисачки завод „Светлотисак”, 1926) (сигн. 40)

³⁶ Влад. Р. Петковић, *Манастир Студеница* (Београд: Издавачка књижевница „Напредак”, 1924) (сигн. 27)

аутор, као и у књизи *Старине: записи, натписи, листине*,³⁷ „Господину Др Л. Мирковићу, проф. Богословије, В. Петковић, 25. XI 1922.”, на основу чега се закључује да њихово познајство датира још пре доласка Мирковића у Београд.

Бројне посвете су већином од колега које су изражавале нескривено уважавање према професору Лазару Мирковићу. У тим посветама наилазимо на имена Павла Поповића, Светозара Радојчића, Александра Дерока, Саве Петковића, Благоте Гардашевића, Ђоке Слијпчевића, Душана Глумца, Јустина Поповића, епископа далматинског Иринеја, Миодрага Ибровца, Растислава Марића...

Речи посвете Благоте Гардашевића, декана Православног богословског факултета, упућене Лазару Мирковићу својеврстан су пример колегијалних посвета, „Господину Др Лазару Мирковићу проф. Универзитета у знак поштовања, Бл. Гардашевић”.³⁸ Међу посветама налази се и посвета епископа бачког Иринеја (Ћирића) која одише личним печатом, „Драгом другу протопрезв. Дру Лазару Мирковићу, проф. унив. Еп. Иринеј”.³⁹

Мимо свих очекивања, у легату је пронађена књига *Стари српски споменици у Јужној Србији*⁴⁰ на којој је посвета исписана руком Милане, ћерке Лазара Мирковића, ученице првог разреда III женске гимназије, „За успомену од мог Татице”.⁴¹

³⁷ Влад.Р. Петковић, *Старине: записи, натписи, листине* (Београд: Издавачка књижарница Напредак, 1923) (сигн. 282)

³⁸ Благота Гардашевић, *Патријаршијски и царски двор као места азила по Душановом закону* (Београд, 1947) (сигн. 193)

³⁹ Иринеј, епископ новосадско-бачки, прев., *Вечерња служба у недељу свете педесетнице* (Нови Сад: Штампарија учит. ком. друштва „Натошевић”, 1928) (сигн. 66)

⁴⁰ *Стари српски споменици у Јужној Србији* (Београд: „Макарије”, 1924) (сигн. 403)

⁴¹ Уколико смо упознати са трагедијом која је задесила професора Мирковића и његову супругу, губитак сина и ћерке у Другом св. рату, за коју је написао у *Аутобиографији*: „Истину говорим када кажем да ће смрт за нас обоје бити добро примљени гост”, онда ћемо схватити дубоку емоцију коју носи ова посвета.

У личној библиотеци Радмила Вучића (1898–1993), професора Педагогике и Методике религијске наставе, наилазимо на посвете студената, достојних наследника свога професора, Амфилохија Радовића и Димитрија Калезића, некадашњих декана Православног богословског факултета. У њима се очитује израз уважавања према бившем професору: „Проф. Др Радмилу Вучићу с особитим поштовањем и љубављу, његов захвални ученик инок Амфилохије” обраћа се аутор у књизи *Нема лепше вере од хришћанске*⁴² и „Свом уваженом госп. професору” у својој књизи *Етика Горског вијенца*⁴³ Димитрије Калезић изражава своје поштовање.

Легат Милоша Ердељана (1907–1976) обилује књигама старозаветне, археолошке и филозофске тематике које су у вези са групом теолошких предмета које је предавао на Богословском факултету. Међу тим књигама налазе се и оне малобројне са посветом. Један од значајнијих дародаваца је епископ будимски Герман, који својим посветама у књигама *Die erste Vollversammlung des Oekumenischen Rates der Kirchen*⁴⁴ од пет томова, указује на пријатељске односе са Милошем Ердељаном, „Др Милошу Ердељану с благословом, Епископ Будимски Герман, 14. Мај 1954 Б.”. Пријатељске односе је гајио и са дон Ником Луковићем, српским свештеником из Котора, „Многопоштованом господину професору, дру Милошу Ердељану у знак дубоког поштовања и оданости, Писац 26. IV 1965.”⁴⁵ и протом Тихомиром,

⁴² Данило Крстић и Амфилохије Радовић, *Нема лепше вере од хришћанске* (Београд [тј] код Ваљева: Манастир Телије, 1982) (сигн. 328)

⁴³ Димитрије М. Калезић, *Етика Горског вијенца* (Сремски Карловци: [б. и.], 1969) (сигн. 420)

⁴⁴ Willem Adolph Visser't Hooft, *Die erste Vollversammlung des Oekumenischen Rates der Kirchen: in Amsterdam vom 22. August bis 4. September 1948* (Genf: Studienabteilung des Oekumenischen Rates der Kirchen, 1948) (сигн. ME–396)

⁴⁵ Don Niko Luković, *Blažena Ozana Kotorka* (Kotor: Biskupski Ordinarijat, 1965) (ME–213)

аутором књиге *Српска народна етика*,⁴⁶ „Протођ. Др Милошу Ердељану, ванредном проф. Богословског факултета у Београду, у знак поштовања и молитвеног сећања, Прота Тихомир”.

Међу књигама се налази примерак на енглеском језику *The Dead Sea Scrolls 1947–1969*,⁴⁷ који је проф. Милош Ердељан добио на поклон од унука, „Деда Мишу, рукописи стари, књига је најновија, Њујорк 1970. година.” Ова посвета на посредан начин указује на чињеницу да је и породица подржавала његова интересовања.

С обзиром на то да легат Радивоја Јосића (1889–1960), професора Апологетике и Историје религије, на Православном богословском факултету не спада у легате већег обима, број поклоњених књига с посветом скреће пажњу. Често је добијао књиге од колега, аутора публикација. Тако наилазимо на посвету протојереја браничевске епархије Љубомира Митровића, „Господину Др Радивоју Јосићу, професору теол. Факултета, протојереју за братско сећање, Писац 20–ХП–1931.г, Београд”⁴⁸ и колеге проф. Живка Петковића, „Уваженом Господину Др Рад. Ј. Јосићу, проф. универзитета, у знак искреног поштовања Жив. Д. Петковић”⁴⁹.

Попут Велимира Хаџи Арсића и Јордана Илића, и Радивоје Јосић је уживао наклоност својих ђака. Посвете одишу поштовањем, љубављу и неизмером захвалношћу за пружену подршку током и након школовања. „Свом драгом наставнику Г. Др Радивоју Јосићу професору Универзитета у знак захвалности, поштовања и оданости од писца.”, речи посвете упутио је Лука Вукмановић аутор књиге *Материјалистичко и*

⁴⁶ Тихомир Илић, *Српска народна етика* (Београд: [б. и.], 1975) (сигн. МЕ–153)

⁴⁷ Edmund Wilson, *The Dead Sea Scrolls 1947–1969* (New York: Oxford University Press, 1969)(сигн. МЕ–166)

⁴⁸ Љубомир Ст. Митровић-Мирољуб, *При светлости Светосавског православља: из пастирске градине* (Београд: [б. и.], 1931) (сигн. 336)

⁴⁹ Живко Д. Петковић, *Неки преисториски цртежи и најстарија балканска писмена* (Београд: Штампарииа Ж. Маџаревић, 1934) (сигн. 271)

*хришћанско схватање историје.*⁵⁰ „Своме цењеном наставнику Господину д-ру Радивоју Јосићу, проф. Универзитета у знак дубоког поштовања – захвални ученик Ж. М. Маринковић”, аутор публикације *Историја цркве у сликама : за други разред средњих и грађанских школа.*⁵¹ Занимљиво је истаћи да је једна од завештаних личних библиотека на Православном богословском факултету управо библиотека професора Живана Маринковића, бившег ђака Радивоја Јосића.

Библиотека Православног богословског факултета поникла је на дариваним публикацијама личних библиотека. У временима када је било тешко прибавити књиге неопходне за образовање студената Богословије, није био изузетак да дародавци још за живота уступе своје личне библиотеке с намером да пруже могућност студентима да дођу до раритетних и скувих издања актуелне стране стручне литературе. С временом, вредност ових збирки није умањена, напротив многа дела из личних библиотека и данас су незаменљив извор изучавања теолошких наука.

Многе значајне личности оставиле су посвете у књигама посебних целина дајући својеврстан лични печат и вредност дарованом делу. На тај начин су исказивали пријатељство, приврженост, као и поштовање према особама којима је књига дарована. Посвете су често емотивне, али из њих је могуће закључивати о врсти и градацији социјалних односа. На основу посвете можемо закључити о пијетету који је даривани уживао од стране дародавца. Бројност посвета од сарадника, колега, значајних личности тога доба умногоме омогућавају да створимо слику о статусу одређене особе, њеним интересовањима, периоду и врсти сарадње са колегама. Поједине посвете откривају и друштвени миље тога доба.

⁵⁰ Лука Вукмановић, *Материјалистичко и хришћанско схватање историје* (Скопље, 1940) (сигн. 32)

⁵¹ Живан М. Маринковић и Јеврем Игумановић, *Историја цркве у сликама : за други разред средњих и грађанских школа* (Београд: Књижара Влад. Н. Рајковић и Ко, 1935) (сигн. 291)

Осим тога долазимо и до важних личних података како о дародавцу, тако и о примаоцу. Сви ти подаци пружају могућност дубљих истраживања како о појединцима, тако и актуелним друштвеним односима.

Литература

1. Аћимовић, Маја и Зоран Ранковић. *Легат академика Драгутина Анастасијевића*. Београд: Православни богословски факултет, 2021. (у штампани)
2. Аћимовић, Маја М. и Љиљана Н. Башић. *Заоставитина за будућност – легат Драгутина Анастасијевића*. Београд: Православни богословски факултет, 2021.
3. Банковић, Сава Ж. *Грешне душе*. [Б.м.: б.и.], 1968.
4. Башић, Љиљана и Маја Аћимовић. „Легати и библиотеке целине у Библиотеци Православног богословског факултета Универзитета у Београду”. У *Посебне збирке у контексту заштите културног наслеђа и као подстицај културног развоја: зборник радова са међународне конференције Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије, Београд, 2–4. октобар 2017*, уредници Маша Милорадовић и Дејан Вукићевић, 467–483. Београд: Народна библиотека Србије, 2019.
5. Visser't Hooft, Willem Adolph. *Die erste Vollversammlung des Oekumenischen Rates der Kirchen: in Amsterdam vom 22. August bis 4. September 1948*. Genf: Studienabteilung des Oekumenischen Rates der Kirchen, 1948.
6. Wilson, Edmund. *The Dead Sea Scrolls 1947–1969*. New York: Oxford University Press, 1969.
7. Војиновић, Мирослав. *Механичке социјалне теорије и хришћанска социологија*. Ниш: [б.и.], 1940.
8. Вукмановић, Лука. *Материјалистичко и хришћанско схватање историје*. Скопље: Штампарија „Јужна Србија”, 1940.
9. Вучић, Радмило. „Шта је филозофија?”. *Богословље* св. 1–2 (1979): 23–70.
10. Gavella, Branko. *Istorija umetnosti antičke Grčke*. Beograd: Naučna knjiga, 1969.
11. Гагулић, Петар В. *У Сићевачкој клисури цркве и манастири*. Ниш: Манастир Ваведење Свете Богородице, 1979.
12. Гардашевић, Благога. *Патријаршијски и царски двор као места азила по Душановом закону*. Београд, 1947.
13. Desroches-Noblecourt, Christiane. *Toetanchamon*. Amsterdam, 1953.
14. Ердељан, Милош. *Одељци о слози Господњем: у Ис. 40–55*.

- Београд: Богословски факултет СПЦ, 1941.
15. Иванчевић, Љубомир. „Њих тројица (сећања)”. *Глас цркве: орган свеиштенства Епархије шабачке* бр. 3 (1987): 43–45.
 16. Илић, Тихомир. *Српска народна етика*. Београд: [б. и.], 1975.
 17. Иринеј, епископ новосадско-бачки, прев. *Вечерња служба у недељу свете педесетнице*. Нови Сад: Штампарија учит. ком. друштва „Натошевић”, 1928.
 18. Јурић, Славица. *Лазар Мирковић и стара српска књижевност*. Београд: Висока школа – Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију, 2014.
 19. Калезић, Димитрије М. *Етика Горског вијенца*. Сремски Карловци: [б. и.], 1969.
 20. Канрга, Хаџи Недељко. *Што је од Бога слађе је од меда*. Краљево: Манастир Жича, 1979.
 21. Крстић, Данило и Амфилохије Радовић. *Нема лепше вере од хришћанске*. Београд [тј] код Ваљева: Манастир Ћелије, 1982.
 22. Luković, Don Niko. *Blažena Ozana Kotorka*. Kotor: Biskupski Ordinarijat, 1965.
 23. Маринковић, Живан М. и Јеврем Игумановић. *Историја цркве у сликама: за други разред средњих и грађанских школа*. Београд: Књижања Влад. Н. Рајковић и Ко, 1935.
 24. Мирковић, Лазар. *Мирослављево еванђеље*. Београд: Научна књига, 1950.
 2. Митровић-Мирољуб, Љубомир Ст. *При светлости Светосавског православља: из пастирске градине*. Београд: [б. и.], 1931.
 3. Мићић, Рајко Ст. *Животни пут једног просветног радника*. Београд: „Соко”, 1940.
 4. Michalowski, Kazimierz. *Karnak*. Wien, Munchen, 1970.
 5. Павловић, Леонтије. *Култови лица код Срба и Македонаца: (историјско-етнографска расправа)*. Смедерево: Народни музеј, 1965.
 6. Павловић, Леонтије. *Музеј и споменици културе Смедерева*. Смедерево: Музеј у Смедереву, 1972.
 7. Петковић, Влад. Р. *Манастир Студеница*. Београд: Издавачка књижарница „Напредак”, 1924.
 8. Петковић, Влад. Р. *Старине: записи, натписи, листине*. Београд: Издавачка књижарница Напредак, 1923.
 9. Петковић Влад. Р. и Жарко Татић, *Манастир Каленић*. Вршац: Светлогисачки завод „Светлогисак”, 1926.
 10. Петковић, Живко Д. *Неки преисториски цртежи и најстарија балканска писмена*. Београд: Штампарија Ж. Мацаревих, 1934.
 11. Петронијевић, Бранислав. „Онтолошки доказ за постојање Апсолута”. *Богословље* св. 1–2 (1975): 29–52.
 12. Поповић, Атанасије М. *Морални закон*. Београд: „Соко”, 1938.

13. Поповић, Јустин. *Догматика Православне цркве I*. Београд: Књижарница Радомира Д. Ђуковића, 1932.
14. Поповић, Јустин. *Догматика Православне цркве III*. Ваљevo: Манастир „Ђелије”, 1978.
15. Поповић, Јустин. *Православна црква и екуменизам*. Солун: Манастир Хиландар, Света Гора, 1974.
16. Протић, Милисав Д. *Покајање и исповест*. Београд: Православље, [1973].
17. Протић, Милисав Д. *Читанка о Манастиру светог Стефана у Сланцима: Метоха хиландарског*. Београд: Православље, 1972.
18. Radojičić, Đorđe Sp., prev., prir. *Antologija stare srpske književnosti: (XI–VIII veka)*. Beograd: Nolit, 1960.
19. Серафим Саровски, свети. *Циљ хришћанског живота или суштина хришћанства*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1924.
20. Слијепчевић, Ђока. „Укидање Пећке патријаршије 1766”. *Богословље св. 3–4* (1938): 250–307.
21. *Стари српски споменици у Јужној Србији*. Београд: „Макарије”, 1924.
22. Тасић, Ђорђе. *Савремени политички системи и схватања о држави*. Београд: Коларчев народни универзитет, 1936.
23. Ђоровић, Владимир. *Мостар и његова Српска православна општина*. Београд: Издање Српске православне општине Мостар, 1933.
24. Штрбац, Душан Н., ур. *Удружење православног свештенства Југославије: 1889–1969: споменица поводом 80-годишњице свештеничког удружења*. Београд: Издање Главног савеза удруженог православног свештенства Југославије, 1969.

DEDICATIONS IN PERSONAL LIBRARIES OF FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

Abstract: The Fund of the Library of Faculty of Orthodox Theology was created from donated books from personal libraries of professors of this Faculty and other bibliophiles who bequeathed their collections to it. The special value of personal libraries are the dedications written to legators by the authors of donated books. They often contain clues about personal relationships, social context, and historical facts. Trying to emphasize their importance, in this paper we analyzed the content of selected dedications from the personal libraries of academician Dragutin Anastasijević and professors: Dušan Glumac, Velimir Hadži Arsić, Lazar

Mirković, Jordan Ilić, Radmil Vučić, Miloš Erdeljan and Radivoje Josić. Most of the dedications confirm their importance at that historical period in time, but also reveals certain emotional, personal and social situations which require deeper research. It is precisely these dedications recorded in many books that represent an opportunity for new research on the national history and connections with contemporaries in other countries where the legatees were educated, worked or maintained personal and professional connections.

Through this work, we want to draw attention to this hidden cultural heritage and new scientific sources.

Keywords: Faculty of Orthodox Theology, Legatees, Library Legacies, Dedications.
